

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE**DEĞİŞEN ÇOCUK İMGESİ VE MEDYA İLİŞKİSİ: İNTERNET VE
ÇEVİRİMİÇİ ÇOCUK**Gonca KAR¹, Ayşe Aslı SEZGİN BÜYÜKALACA²¹Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Çalışmaları Anabilim Dalı, Adana,
atasozg@gmail.com, ORCID ID: 0009-0005-5856-4276²Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Bölümü, Adana
aaslisezgin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4557-7351**GELİŞ TARİHİ/RECEIVED DATE: 31.10.2024****KABUL TARİHİ/ACCEPTED DATE: 13.02.2025**Kar, G., & Sezgin Büyükalaca, A. A. (2025). Değişen çocuk imgesi ve medya ilişkisi: İnternet ve çevrimiçi çocuk. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 1-35.

Değişen Çocuk İmgesi ve Medya İlişkisi: İnternet ve Çevrimiçi Çocuk

Öz

Zamanın toplum düzeni üzerinde yarattığı değişim, insanın da bu değişime bağlı olarak imgesel olarak farklı görünümünü ortaya çıkartmaktadır. “Çocuk” ise bu değişim içinde anlamı, konumu ve imgesi açısından farklı tarihsel süreçlerde farklı görünümüyle ön plandadır. Çocuk, aile içindeki çocuk kavramından toplumsal sistemdeki çocuk kavramına kadar farklı bağlamlarda, farklı açılardan incelenmektedir. Bu çalışmada ise David Elkind’in (1999) tarihsel olarak baskın olan çocukluk imgeleri konusundaki, üç modern çocuk imgesi olarak belirttiği, şehvetli çocuk, esnek çocuk, yetenekli bebek (Elkind’in “çocuk” kavramı yerine “bebek” kavramını kullandığı görülmüştür) kavramsallaştırması ve sınıflandırması düşüncesinden yola çıkılmıştır. Elkind, gelecekte “Toplumsal bilge olarak, kendi kendine yeterli çocuk imgesinin” ortaya çıkacağını savunmaktadır. Elkind’in tarihsel süreçte çocuk imgesini ele alışını ayrıca onun eleştirel yaklaşımını da ortaya koyar. Çocuk kavramının toplumsal ve kültürel yapıların bir yansıması olarak ele alınmasını eleştiren Elkind, toplumun çocuklara yönelik yaklaşımı hakkında güçlü bir eleştiriye sahiptir.

Bu çalışma, söz konusu tarihsel çocukluk imgelerinin medya ile ilişkisini değerlendirmiş, gelecekteki çocuk tasavvurunu ise “çevrimiçi çocuk” kavramı üzerinden incelemiştir. Çalışmanın yönteminde, Elkind’in sınıflandırmasına uygun olarak kronolojik sıra ile medya içerikleri, yine her bir dönemin özelliklerini yansıtan kitle iletişim araçları aracılığıyla belirlenmiştir. Çocukluk imgeleri, bu içerikler örneğinde, niteliksel tarihsel tasarımı da dikkate alarak, analiz edilmiştir. Çevrimiçi çocuk olarak tanımlanan bugünün çocuk imgesi ise seçilen yeni medya içeriklerine yönelik değerlendirmelerle yapılmıştır. Kendi kendine yeten çocuk imgesinin tespitinde, seçilen medya içerikleri vasıtasıyla bu yeni çocukluk imgesinin özellikleri tespit edilmek istenmiştir. Çalışmanın sonucunda, değişen çocuk imgesinin medya ile ilişkisi bağlamında yapılan değerlendirmede, ne yazık ki bugün ekonomik etkilerin çocuk kavramı üzerinde de önemli bir rol oynadığı gözlenmiştir. Çocuk, doğal yapısının dışında çoğu zaman ekonomik yaşamın önemli bir imgesi haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk İmgesi, Medya, İnternet ve Çocuk, Medya Okuryazarlığı

Changing Child Image and Media Relationship: Internet and Online Child

Abstract

The change that time has created in the social order also reveals different imaginary appearances of human beings depending on this change. Within this change, the “child” is at the forefront with its various appearances in different historical processes regarding its meaning, position, and image. The child is examined in other contexts and from different perspectives, from the concept of a child in the family to the concept of a child in the social system. In this study, the conceptualization and classification of the three modern child images that David Elkind (1999) specified as the lustful child, the flexible child, and the talented baby (Elkind was seen to use the concept of “baby” instead of the concept of “child”), which have been dominant historically, was taken as the starting point. Elkind argues that “the image of the child as socially wise and self-sufficient” will emerge in the future. Elkind’s handling of the child image in the historical process also reveals his critical approach. Criticizing the handling of the concept of the child as a reflection of social and cultural structures, Elkind has a strong criticism of society’s approach toward children.

This study evaluated the relationship between the historical childhood images in question and the media, and examined the future child image through the concept of the “online child”. In the method of the study, media contents were determined in chronological order following Elkind’s classification, again through mass media reflecting the characteristics of each period. Childhood images were analyzed in the example of these contents, also taking into account the qualitative historical design. Today’s child image, defined as the online child, was made through evaluations of selected new media content. In determining the self-sufficient child image, it aimed to determine the characteristics of this new childhood image through selected media content. As a result of the study, in the evaluation made in the context of the changing child image’s relationship with the media, it was observed that unfortunately today, economic effects also play an important role in the concept of child. The child, apart from its natural structure, has often become an important image of economic life.

Keywords: Child, Child Image, Media, Internet and Child, Media Literacy

1. Giriş

Çocukluk imgeleri Antik Çağ'dan başlayarak bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda ilk olarak çocuk imgesinin bir yetişkinden pek de farklı olmadığını söylemek mümkün olabilir. Çocuk bu dönemde, tıpkı yetişkinler gibi yasalara saygılı, ahlaki kültürel donanıma sahip ve bir yurttaş bilinci ile eğitilmesi gereken toplumsal konumuyla dikkat çekmektedir. Eski Roma, kız ve erkek çocuklara birlikte eğitim verilen kurumlara sahip olması yönüyle diğer antik toplumlara kıyasla daha eşit bir yapıda olsa da hemen hemen eğitimin verildiği her yapıda olduğu gibi burada da oldukça katı disiplinli bir eğitim anlayışından söz etmek mümkündür (Elkind, 1999). Orta Çağ'ın savunma temelli yerleşim tarzı, yüksek kaleleri, zihinlerdeki çocuk imgesi ile pek de uyumamaktadır. Zihinlerdeki bu imge şöyle açıklanabilir, çocuk modern anlamda ayrı bir gelişim evresinde değildir. Söz konusu dönemde çocuklar küçük yetişkinler olarak kabul edilmektedir. Oysa çocuk, oyuna, bakıma ve özel eğitime ihtiyaç duymaktadır. Çocuk, bir bakıma baş belası bir oyuncak olarak kabul edilirken, ilk günaha gönderme yaparak dogmatik bir günahkâr çocuk algısı yaratmıştır (Elkind, 1999).

Zamanla, küresel çapta değişim göstermeye başlayan toplum yapısı içerisinde çocuk kavramının da bu değişimden etkilendiğini söylemek doğru olacaktır. Çocuk kavramı 17. ve 18. yüzyıllarda yaşanan sosyal dönüşümlerin uzağında kalmamıştır. Çocuklar bu dönemde de bazı farklılıklarla iktisadi hayatın içinde aktif rol almaya devam etmişlerdir. 17. yüzyıl öncesinde aile ile birlikte çalışılan, bahçe tarla işlerinden ayrılan çocuk, artık iş hayatının içerisinde yalnız var olmaya başlamış ve daha ağır beden yükü gerektiren işlerde çalışmıştır. Sanayi Devrimi çocuk emeğinin fabrikalara kanalize edilmesini sağlamıştır. Böylece çocukluğun tarihsel sürecine bir de fabrikada çalışan çocuk işçi imgesi eklenmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda eğitimin yaygınlaşması bu imgeyi ortadan kaldırmak için yeterli olmamış, aksine bu imgeyi beslemiştir. Çocuğun aldığı eğitimde çalışma, bir tür disiplin kazandırma yöntemi

olarak görülmüştür. Dönemin okul eğitime eleştirel yaklaşan Elkind (1999)'a göre çocuklar, fabrikada çırak olarak çalışmak üzere eğitim almak için okullara gönderilmiştir. Elkind'in bu düşüncesinde özellikle yoksul çocukların “disiplin” kazanmak ve “erdemli olmak” için okullara gönderiliyor olmasının etkisinin olduğu söylenebilir (Elkind, 1999).

Tarihsel sürecin farklı dönemlerine yönelik bu bilgiler, farklı sosyal bağlamlarda toplumların çocukluğu farklı algıladıklarını ortaya koymaktadır. Refah toplumları ve savaş toplumlarının yahut salgınlarla mücadele edilen yüzyıllarda var olan toplumların çocuğa bakışının farklı olması, olağan bir durum olarak değerlendirilebilir. Zamanla toplumlar çocukların yetişkinlerin dünyasından ayrı bir dünyaları olduğunu, oyuna ve akranlarına olan ihtiyaçlarını kabullenip daha insancıl çocuk imgelerine sahip olmuşlardır. Bu görüş, zaman ilerledikçe çocuk imgesine bakışı kökten değiştirmiş, farklı kültürlerde de yayılarak oldukça geniş çapta kabul görmüştür. Örneğin okullaşma birbirinden çok uzak kültürlerde başlamış, çocuklar için oyuncak üretim sektörü hızla gelişmiştir. Bunun nedeni olarak küreselleşmenin etkisinden söz edilebilir. Sanayileşmenin, kentleşmenin ve pedagojik anlayışlardaki değişimlerin sonucunda okullaşmanın uzak kültürlerde benzer zamanlarda başlamıştır Heywood (2003), çocuk imgesine karşı bu kabulü eleştiren araştırmacılardan biri olarak dikkat çekmektedir. Bu eleştirisini, “Biz çocukların dünyasının yetişkinlerin dünyasından farklı olduğunu, gençlerin okullara, oyun bahçelerine, odalarına vb. yerlere kapanıp kalmasını hiç düşünmeden kabul ederiz” sözleriyle belirtmiştir. Heywood ayrıca çocuk imgesini 18. yüzyıla kadar çocukların, dönemin şartlarından da dolayı eksik yetişkinler olarak algılandığı üzerinden kurmuştur (Heywood, 2003).

Yirminci yüzyıl, kavramların bilim ekseninde anlaşılmaya başlandığı bir dönemi başlatmıştır. Artık kavramların içini, kültürel zenginlikler ve sosyal değerlerden daha çok bilimsel bakış açıları doldurmaktadır. Bu durum çocuk imgesine yaklaşımı da etkilemiş ve bu imgeyi farklı bir boyuta taşımıştır. Bu dönemde ortaya konan bilimsel çalışmaların yayılım alanı oldukça

geniştir. Erken dönem çocukluğa yönelik ve bu dönemde bebeklerin beyin gelişimleri hakkında çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Elkind (1999) bu noktada eleştirel yaklaşarak oldukça yanlış olarak nitelendirdiği üç farklı çocuk imgesine işaret eder: Şehvetli Çocuk, Esnek Çocuk ve Yetenekli Bebek (Elkind, 1999).

Şehvetli Çocuk imgesi Freud'un psikodinamik çalışmaları sonucu ortaya çıkan nevrotik çocuk imgesidir. Bu bakış açısına göre çocuklar, yetişkinlerin sahip olduğu tüm cinsel dürtü ve eğilime sahip "çok yönlü sapık"lar olarak ifade edilmiştir (Freud, 1918). Kısıtlamaya ve baskıya maruz kalan çocukta meydana gelen nevrozlar kaçınılmazdır. Elkind (1999) imgeyi eleştirse de çocukların toplumdaki sağlığı için biraz da olsa kısıtlanmaları noktasında Freud'un görüşlerine katılmaktadır (Elkind, 1999).

Esnek Çocuk imgesi, toplumsal dönüşümler karşısındaki tutumun kuşak çatışmalarına etkileri çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde ortaya atılmıştır. Bu imgenin temelinde yer alan, çocukların toplumdaki dönüşümlere, yetişkinlerden daha hızlı ayak uydurdukları ön kabulü oldukça eleştiri almıştır. Çocuklar gelişen teknolojiye, dönüşen sosyal yapıya hızlı ayak uydursalar da bu durum aile içi konular için geçerli değildir. Elkind (1999)'a göre ailede yaşanan bir değişiklik, boşanma, taşınma gibi, yetişkinler tarafından kolaylıkla kabul edilebilecek iken bir çocuk gözüyle bu durumun kabullenilmesi ve atlatılması oldukça zordur. Çünkü "Çocuklar tutarlılık, durağanlık ve güven ararken yetişkinler yeni deneyimler ve serüven peşinde koşarlar." (Elkind, 1999).

Yetenekli Bebek imgesini Elkind (1999) "1960'ta psikologlarca özendirilmiş olan en yaygın ve tehlikeli çocuk imgesi" şeklinde tanımlamıştır (Elkind, 1999). Bu dönemde bazı yazarlar toplumda meydana gelen problemlerin çözümü için çocuğun olabilecek en erken dönemde eğitilmesi gerektiği fikrini sunmuşlardır. Bu fikirlerini de çocukların dışa vurabildiklerinden daha fazla zihinsel kapasiteye sahip oldukları fikri ile desteklemişlerdir. J. Bruner 1962'de yazdığı Eğitim Süreci adlı kitabında bu alandaki gidişata adeta yön vermiştir. J. Takaya

“Bruner’s Theory of Education: From Early Bruner to Later Bruner” (2008) adlı çalışmasında Bruner’in herhangi bir konunun temellerinin herhangi bir yaşta çocuğa uygun zihinsel yol ile bir şekilde öğretilbileceğini söylediğini aktarmıştır. Bruner’in bu hipotezi eğitimcileri hedef almaktadır. Elkind ise bu noktada Bruner’in bu hipotezinin toplum tarafından, hipotezden ziyade bir gerçek olarak algılanacağını hesap edilemediği fikrindedir (Elkind, 1999). Bu gerçeğin toplum tarafından hızla kabul görmesi, pazarlama başta olmak üzere birçok sektörü harekete geçirmiştir. Yetenekli Bebek imgesindeki belki de en önemli nokta, zekaya dair istatistiki ölçümlerin gelişimidir.

Bloom (1964) ve diğer eğitim psikologlarına göre yaşamın ilk dört yılı öğrenim açısından hayati önem taşımaktadır. Dolayısıyla çeşitli test verilerinin bir çocuğun zekasını ölçebildiği, testlerin takip edilerek çocuk zekasının geliştirilmesi yönünde formel eğitim hazırlanması gerektiği ileri sürülmüştür (Bloom, 1964). Zekâ kavramının Amerikan IQ (Intelligence Quotient – Zekâ Katsayısı) kültürü ile birlikte yeni bir form kazandığını ileri süren İnal (2020)’a göre zekâ, “her şeyin üzerine kurulması gereken normal form” haline gelmiştir. İnal (2020), “Amerikan IQ kültürünün erkek çocuklar için sayısal zekanın iyi ve normal, kız çocuklar için sözel zekanın yerinde ve güzel” belirlemesinin zekayı ikili forma sıkıştırmak olduğunu ifade etmiştir (İnal, 2020). Takip eden yıllarda zekâ üzerine çalışmalar devam etmiş ve zekânın esnekliği öne sürülmüştür. Goodenough (1926)’ın zekanın çevresel etmenlerden %20 ile %40 oranlarında etkilendiği görüşü (Goodenough, 1926), çocuklara olan yaklaşımı da etkilemiştir. Zekâ gelişimlerine olumlu katkı sağlayacağı inancı ile daha çok kitap okunan, müzik dinletilen, birebir ilgilenilen çocukların sayısı aileler arasında yaygınlaşmıştır.

Çocuk imgesine ayrıca Aries (1962) de çocukluğun bir keşif olduğu fikrini öne sürerek katkı sağlamıştır. Ona göre 17. yüzyıl öncesi dönemde bir çocuk imgesi bulunmamaktadır. Aries Çocukluğun Yüzyılları adlı çalışmasında “Orta Çağ’da çocuklar ve yetişkinler emek harcarken de eğlenirken de bir aradadırlar; toplum, yapısı itibarıyla çocuksu bir yana sahiptir bu da

bugünkü manada çocukluk kavramına yer bırakmamıştır” demiştir (Aries, 1962). Orta Çağ’da manastırlardaki sert disiplinli eğitim ve evde verilen özel eğitim yerini 17. yüzyıl ile yaygınlaşan okullara bıraktığında, çocuklar için sosyalleşebilecek özel bir yaşıt ortamı doğmuştur. Öncesinde olduğu gibi 5-7 yaşlarına geldiğinde işe gitmek zorunda olmayan çocuklar, bir yetişkin gibi davranmak mecburiyetinde olmayıp çocuksu özlerine geri dönmeye başlamışlardır. Bu dönemde çocuğa bakış, onun eğitilmesi ve terbiye verilmesi gereken bilgisiz, naif, kırılğan ve kendiliğinden günahkâr olduğu yönündedir. Klasik Hristiyan inancının bu dogması, çocuklara verilen sert disiplinli eğitimlerin temelini oluşturmuştur. Ancak 17. yüzyılda J. Locke’un insan zihninin boş bir levha olduğunu öne sürmesi, çocuk eğitiminin insanileşmesi yönünde büyük bir adımdır. Öte yandan doğan bu boş zihin ile bebeklikten itibaren çocuğu eğitime yöneliminin de önü açılmış olmaktadır.

Özetle Yetenekli Bebek imgesinde dört önemli görüş mevcuttur. Bunlar çocuğa her şeyin her yaşta öğretilbileceği, çocukların ilk dört yıllık yaş aralığının zekâ gelişimi açısından en verimli aralık olduğu, zekanın esnek olduğu ve çocukluğun bir keşif olduğu görüşleridir (Goodenough, 1926 Bruner, 1962; Aries, 1962). Elkind (1999) bilim ve teknolojinin de desteklediği çalışmalar sonucu ortaya konan bulguların, çocukların eğitimi üzerinde bir tahakküm kurmaması gerektiğini savunmaktadır. Elkind ayrıca, çocuk gelişiminin öneminin vurgulanmasının, çocukların formal eğitiminin oldukça erken yaşlara alınması ile doğrudan ilişkili olmadığını, çocukların doğasının iyi anlaşılıp büyüme ve öğrenme biçimlerinin çarpıtılmaması gerektiğini belirtmiştir (Elkind, 1999).

Çocuk çalışmalarının tarihi oldukça eskiye dayansa da çalışmaların geç kalmışlığına dikkat çeken DeMause (1995), toplumun yarısının neredeyse görmezden geldiğini ve bu konunun kendince bir gizemi olduğunu savunur. Bu geç kalmanın nedeni olarak özellikle tarihsel olarak çocukların birey olarak görülmemesinin etkisi olduğunu vurgulayan DeMause, çocukların yetişkinler tarafından ihmal edildiğini belirtir ve bunu “yetişkin merkezli tarih anlayışı” olarak

kavramsallaştırır. Freud'un çalışmalarının çocuk konusunda yapılan çalışmaların artmasının önünü açtığını söyleyen DeMause, çocukluk çalışmalarının psikolog ve antropologlar için bir rutin haline geldiğini ancak tarihçiler için yeni bir alan olduğunu belirtir (DeMause, 1995). İlgili literatür incelendiğinde bugün, çocuk imgesi üzerine çalışmaların farklı disiplinlere uzanan, geniş bir alana yayıldığı gözlenecektir. Tarih, sosyoloji, psikoloji, pedagoji gibi alanlar çocukluk üzerine araştırmalarını derinleştirmiştir. Bilimsel ilerlemelerin de bu yöndeki çalışmaların önünü açtığı ortadadır. Bu çalışmalara her bir disiplin çerçevesinde örnekler verilebilir:

- Philippe Ariès'in (1962). "Çocukluk Çağının Tarihi" olarak Türkçeye çevrilen eseri, çocukluğun tarihsel bir kavram olduğunu ve modern çocukluk anlayışının son birkaç yüzyılda geliştiğini savunur (Ariès, 1962).
- Hugh Cunningham (2006) "The Invention of Childhood" adlı çalışmasında, çocukluğun toplumsal olarak nasıl inşa edildiğini ve tarih boyunca nasıl değiştiğini anlatır (Cunningham, 2006).
- William Corsaro ve Judson Everitt (2023), "The Sociology of Childhood" başlıklı çalışmalarında çocukların toplumsal yapılar içindeki konumlarını analiz eder (Corsaro & Everitt, 2023).
- Erik Erikson (1950) psikososyal gelişim kuramını ortaya koyarak çocukluk döneminin bireyin gelişimindeki rolüne odaklanır (Erikson, 1950).

Tarihsel süreçte çocukluğun gelişimini özetleyen bu bölümde, farklı toplumsal dönemlerde çocuğa bakış açısı üzerine görüşler aktarılmıştır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Çevrimiçi Çocuk imgesini daha net ortaya koyabilmek için Elkind'in üç farklı çocukluk imgesi üzerine daha ayrıntılı bir değerlendirme yapılmıştır.

1.1. Çocuk Kavramının Tarihsel Gelişimi: Üç Farklı Çocukluk İmgesi Üzerine

1.1.1. Şehvetli Bebek

Freud'un 1900'lü yıllarda başlayan psikodinamik çalışmaları sonucu ortaya koyduğu nevroitik çocuk, çok yönlü sapık kavramları çalışmanın daha önceki bölümünde "Şehvetli Bebek" imgesi üzerinden açıklanmıştı. Bu bölümde, bu imgenin ortaya çıkışının altında yatan nedenler, ortaya çıktığı toplum yapısının sosyokültürel boyutu ve çocuğa bakış açıları detaylandırılacak ve bu imge, günümüzdeki çocuk algısı ile karşılaştırılacaktır.

Freud'un çalışmasını Batı Avrupa'da sert bir siyasal iklimin hâkim olduğu gerçeği üzerinden okumak gerekir. Çocuğun cinsel dürtülerinin bastırılmışlığına dikkat çeken Freud'un içinde bulunduğu dönem, çocukluğun kendine özgü dünyasının yetişkinlerin dünyasındaki öncelikler yüzünden zaten derinden bastırıldığı bir dönemdir. 20. yüzyılda yaşanan iki büyük Dünya Savaşı etkisini çocuk dünyasında da yetişkin dünyasında derinden hissettirmiştir. Öte yandan 1900'lü yıllar televizyon, radyo gibi kitlesele medyanın da yaygınlaşmaya başladığı bir zamana karşılık gelmektedir (Laughy, 2010). Dönemin mevcut medya araçlarında çocuklar için üretilmiş gibi görünen yapımlarda bile kasıtlı bir propaganda amacı görülmektedir. Walt Disney gibi büyük firmalar propaganda ve nefret söylemi konusunda oldukça çaba harcamışlardır (Gazi & Çakı, 2019). 20. yüzyıl ayrıca Sanayi Devrimi'nin etkisiyle çocuk işçiliğinin boyut değiştirdiği bir döneme karşılık gelmektedir. Çocukların ortaya koyduğu her türlü emeğe, genel olarak çocuk işçiliği denmekte iken Sanayi Devrimi çocuk emeğini fabrikalara, madenlere taşıyarak çocuk işçiliğinin doğasını değiştirmiştir (Tuttle, 2001). Böylesi bir ortamda çocuk dünyasının baskılanması doğal karşılanabilir. Mevcut siyasal ortamdan dolayı yetişkinlerin öncelikli pedagojik kaygılarının olmaması ve dışarıdaki dünyanın oldukça güvensiz bir ortam sunması, çocuk dünyasının inceliklerinin anlaşılmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla çocuğun baskılanması kadar baskılanan çocuğun nevroitik olarak değerlendirilmesini de doğal karşılamak gerekmektedir. Elkind (1999) da çocukların kısıtlanmalarını kendi sağlıkları açısından bir yere kadar doğru bulmaktadır (Elkind, 1999).

Elkind'ın çocukların kısıtlanması konusundaki görüşleri bilişsel, sosyal ve duygusal kısıtlamalar şeklinde açıklanabilir. Bu kısıtlamalar bazen pedagojik kaygılarla yapılmış ise de bazen baskı ve engeller şeklinde de ifade edilebilir. Ancak Elkind (1999)'a göre bazı pedagojik sınırlar çocuklar güvenliği ve sağlıklı gelişimi için de gereklidir (Elkind, 1999).

Bugüne bakıldığında çocuklar üzerine yapılan çalışmalarda yine Freud ile aynı çizgiden, dürtüselliğinden yola çıkılmaktadır. Freud çocukları dürtü temelli, bastırılmış, çok yönlü sapık imgesi ile çözümlenmişken bugünün çalışmaları (Barkley 2014 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında çocuklarda dürtüselliğin bilişsel kontrol mekanizmalarındaki eksikliklerle bağlantılı olduğu tespitini yapmıştır (Barkley, 2014). Diamond 2013 yılında dürtüsellik ve kontrol eksikliği arasındaki bağlantıyı nöropsikolojik düzeyde açıklamak istemiştir (Diamond, 2013). Fonagy ve arkadaşları da 2018'de yaptıkları çalışmada Freud'un dürtü teorisini modern psikodinamik yaklaşımlar ve bağlanma kuramı bağlamında yeniden yorumlamaktadır (Fonagy vd., 2018) çocuğu yine dürtüsellik temelinde ancak bu dürtüler üzerinde bazı sorunlar sonucu bilişsel kontrol mekanizmaları bozulmuş çocuklar olarak çözümlenmektedir. Bir konu üzerine dikkatini toplama, aşırı hareketlilik, farklı duygusal durumlara yerinde duygusal tepkiler verme bozukluğu biçiminde tanımlanabilecek "Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) tanısı konan çocukların sayısı oldukça fazladır. DEHB teşhisi konulmuş çocuklarda saldırganlık, dikkat dağınıklığı, dış uyaranlara aşırı duyarlılık gibi semptomlar gözlenmektedir. Bazı çalışmalar da DEHB teşhisli çocukların tipik diğer çocuklara kıyasla daha olumlu özellikler taşıdığını ortaya koymaktadır.

Çocukluğun toplumsal bir kurgu olduğunu söyleyen Elkind'in bu tanımından hareketle farklı toplumların farklı çocuk imgelerine sahip olduğunu, toplumların değiştikçe de çocuk kavramının, imgelerinin dönüşüme uğradığını söylemek mümkündür. Freud'un çocuk çalışmalarını Elkind, Şehvetli Çocuk imgesi ile özetlerken dikkat çektiği nokta cinsellik temelinde güçlü duyguların etkisi altında kalmış çocuktur. Bugün de son derece güçlü

duyguların dürtülerin etkisi altında kalan çocuğun davranış sonuçlarına odaklanılarak DEHB teşhisine ulaşılmaktadır. Günümüzde gerçekleştirilen çocuk çalışmalarında çocukların cinsellik dışı diğer belirleyicilerin etkisi ile geldikleri durumu değerlendirilmektedir. Örneğin bugün çocukların medya ile ilişkisi sıkça üzerinde durulan çocukluk analizine yönelik çalışmalardan biridir. Özetle Şehvetli Çocuk ve günümüz çıkarımlarının ortak paydaları olmakla birlikte günümüzde konulan DEHB teşhisi, Elkind'in savunduğu çocukluğun, toplumsal kurgu tezini doğrular niteliktedir. Zira bugün değişen toplum yapısının hız çağı olarak adlandırılması söz konusu iken çocukların duygularını yaşamakta, yansıtmak ve kontrol etmekte, aşırı hareketliliklerini durdurabilmekte güçlük çekmesi sonucu yeni bir çocuk imgesi ile karşılaşmak oldukça olağandır.

1.1.2. Esnek Çocuk

Bu bölümde esnek çocuk imgesi iki kısımda incelenecektir. Öncelikle esneklik kavramı uyum ve adaptasyon üzerinden ele alınacaktır. Daha sonra ise imgenin ortaya atıldığı dönemdeki ve bugünün mevcut çalışmalarındaki çocukluğa dair esneklik kavramları karşılaştırılacaktır.

Elkind'in üç farklı çocuk imgesinden ikincisi olan Esnek Çocuk imgesi, çocuğun yaşanan değişimler karşısında bir yetişkine kıyasla daha hızlı uyum sağladığı yönünde bir bakış açısı olarak özetlenebilir. Çocukların sosyal dönüşümlere sağladıkları hızlı uyum, yetişkinlerle aralarındaki mesafenin açılmasına, böylece kuşak farklılıklarının meydana gelmesine zemin hazırlamaktadır. Birtakım sosyal olgular karşısında çocuğun dinamik yapısı alıp devam etmek yönünde ilerlerken bir yetişkinin karşılaştığı yeniliği kıyaslayacağı bir geçmişi, kabul edip etmemek yönünde karar vereceği farklı değerlendirme kriterleri vardır. Bu duruma bir örnek teşkil etmesi açısından bugünün toplumlarında teknolojinin rolü ele alınabilir. Teknoloji kullanım biçimleri bebekler, çocuklar ve yetişkinler arasında farklılıklar göstermektedir. Bu doğrultuda Prensky (2001) teknoloji kullanım becerileri çerçevesinde bugün mevcut dijital dilin

anadilleri olduğunu ifade ettiği dijital yerlilerin karşısına, bu gelişmelerin hayatlarına sonradan dahil olduğu dijital göçmenleri konumlandırmıştır (Prensky, 2001).

Çocukluğa dair esneklik kavramının ortaya atıldığı dönemde ağırlıklı olarak toplumsal adaptasyon ve uyuma odaklanması Elkind tarafından eleştirilmiştir. Çocuğun toplumsal boyuttaki uyum gücü aile içinde gerçekleşen olaylar karşısında sanıldığı kadar da güçlü değildir. Aile içinde meydana gelen büyük bir olaya, kalıcı bir değişime bir çocuk bir yetişkinden çok daha zor uyum sağlar. “Çocuklar tutarlılık, durağanlık ve güven ararken, yetişkinler yeni deneyimler ve serüven peşinde koşarlar” (Elkind, 1999). Elkind (1999)’in bu imgeye bir başka eleştirisi de çocuk esnekliğinin eğitim alanında yanlış anlaşılıp uygulanması yönündedir ve çocukların her türlü eğitim modeline adapte olabileceği, böylece erkenden eğitilebileceği görüşüne katılmamaktadır (Elkind, 1999). Bugün okul öncesi dönem de dahil olmak üzere birçok akıllı cihazdan birbirinden farklı eğitim modelleri sunulmaktadır. Ancak erken dönem çocuk eğitiminde bu cihazların yer alıp almaması noktası tartışmalı bir konu olma özelliğindedir. Burada, akıllı cihazların eğitimde yer alıp almaması şeklindeki bir düşüncenin vurgulanması yerine hangi eğitim modellerinin nasıl uygulandığı konusuna odaklanmak doğru olacaktır. Teknoloji, pedagojik hedeflerle uyumlu kullanıldığında fayda sağlayabilir; ancak yanlış veya aşırı kullanım çocukların gelişimini olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle teknoloji ve geleneksel eğitim modelleri dengeli bir şekilde bütünleştirilmeli, çocuk merkezli bir yaklaşım benimsenmelidir.

Esneklik kavramının bugün çocuk alanındaki kullanım biçimlerine bakıldığında, öncelikle kavramın bu alanda ilk kullanıldığı biçimiyle paralel, yani bilişsel bir yeti temelinde kullanıldığı görülmektedir. Son yıllarda bilişsel esneklik düzeyinin ölçeklendirildiği çalışmalar yapılmıştır (Sapmaz & Doğan, 2013). Ardından mekânsal bağlamda çocuklara sunulan çevrenin fiziksel işlevsel boyutları temelinde kullanıldığı görülmektedir. Yakın zamanda yapılmış bir çalışmada çocuğun sosyal, fiziksel ve zihinsel gereksinimleri doğrultusunda ihtiyacı olan odanın esnek

tasarımı araştırılmıştır (Çakmakçı & Yıldız, 2022). Her iki kullanım biçiminde de çocuğun zihinsel gelişimini destekleyici bakış açılarına ulaşılmıştır. Erken dönem çocuklukta da okul çağında da çocukların zihin gelişimlerinin her açıdan desteklenmesi Elkind (1999) tarafından eleştirilmiştir. Elkind (1999) çocuğun temas ettiği her alanın zihin gelişimi ile ilişkilendirilmesini, eğitimin her alanında (özellikle erken dönemde) bilişsel yetilerin geliştirilmesine yönelik gösterilen çabaları çocuğun esnekliğinin yanlış anlaşılması biçiminde yorumlamaktadır (Elkind, 1999).

1.1.3. Yetenekli Bebek

Bu bölümde yetenekli bebek imgesi üç kısımda incelenecektir. Öncelikle erken dönem eğitim, ardından zekâ ölçümleri ve son olarak da esnek zekâ kavramları sırasıyla ele alınacaktır. Bebeklerde erken dönem eğitim, son yıllarda hem ebeveynler hem de pedagoglar arasında oldukça üzerinde durulan bir konudur. Temel amacın çocuğun bilişsel yetilerini geliştirmek olduğu bu yaklaşımda çocuk-aile ilişkisindeki sevgi, şefkat ve güven oluşumu sürecine didaktik bir süreç eklenmiştir. Bu sürecin ortaya çıkmasında 1960'larda nöroloji üzerine yapılan çalışmalar sonucu beynin işleyiş biçiminin detaylıca anlaşılması önemli rol almaktadır. J. Bruner'in 1962'de yazdığı Eğitim Süreci adlı kitabı bu yöndeki çalışmaların önünü açmıştır. Yapılan çalışmalar ile birlikte bebeklere erken dönemde verilen dış uyaranların, zihinsel gelişimlerine fayda sağladığı saptanmış ve beyin hücrelerinin doğum öncesi gelişmeye başlaması, sinirsel bağlantıların ise bebekliğin ilk iki yılında oluşması sebebiyle bu dönemde bebeklere verilen uyaranların bilişsel gelişimlerini desteklediği, zekâ kapasitelerini artırdığı görülmüştür (Bertan vd., 2009).

Erken dönen eğitim yaklaşımında, bebekler için tasarlanmış zekâ kartları bu dönemdeki eğitim için uzmanlar tarafından tavsiye edilen uyaranların başında gelmektedir. Bu kartlar ile aileler bebeklerin gelişim süreçlerini hızlandırmak isteyerek bir bakıma çocukluk dönemi eğitim

süreçlerini başlatmış olmaktadır. Bu yaklaşımın temellerinin atıldığı 1960'lı yıllarda toplumda meydana gelen problemlerin çözümü için çocukluğun olabilecek en erken yaşta eğitilmesi fikri söz konusu iken bugünün toplumunda çocuklardan böyle bir beklenti olup olmadığı tartışmaya açıktır. Bugünün kapitalist toplumlarında çocuklar erkenden eğitilerek gelecekteki parlak kariyerlerinin temelini atmaktadırlar. Erken dönem çocukluk eğitimleri ile çocuğun hızlandırılmış büyüme sürecine, çocukların birer yetişkin gibi betimlendikleri içerikler ile medya araçları da destek vermektedir. Örneğin çocukların medya aracılığı ile yetişkin temalarına maruz kalması, tüketici olarak konumlandırılmaları, sosyal medya içeriklerinin baskısı çocukların yetişkin olarak betimlenmelerinde önemli role sahip etkenler olarak değerlendirilebilir. Çocuk üzerindeki yapılandırılmış her alanı eleştiren Elkind, oyunun, eğitimin, giysilerin bile çocukça kalması yönünde görüşlerini belirtmiş aksi halde ortaya çıkan çocuk profilini acele ettirilmiş çocuk olarak tanımlamıştır (Elkind, 1999). Bugünkü zekâ kartları ile gelinen nokta da adeta acele ettirilen bir bebekliktir.

Yetenekli bebek imgesinde üzerinde durulması gereken bir başka nokta ise zekâ ölçümleridir. Bebeklik ve erken çocukluk döneminde başlayan eğitim süreci, öğrencilerin zekâ düzeylerine göre sınıflandırılmalarını gerekli kıldığında IQ (Intelligent Quotient) testleri ve bugün de hala kullanılan SAT (Scholastic Aptitude Test-ABD'de üniversite başvurularında kullanılan eleştirel düşünme, problem çözme, matematik ve dil becerilerini ölçen test) ve diğer test biçimleri ortaya çıkmıştır (Talu, 1999). Çocukların daha kolay yarıştılabildiği, gelişimlerinin takip edilebildiği bu testler ile çocuklar eğitim süreçlerinde daha kolay kategorize edilseler de çocuklar üzerinde bu testlerin uygulanması noktasında birtakım etik tartışmalar da bulunmaktadır. İnal (2020)'a göre Amerikan IQ kültürünün erkek çocuklar için sayısal zekanın iyi ve normal, kız çocuklar için sözel zekanın yerinde ve güzel algısı, zekayı iki kutba ayırmıştır. Zekanın iki kutba indirgenmesi çocuklar için zamanla ilgi alanlarında tek tipleşmeye yol

açabilmekte dolayısıyla her çocuğun özel olduğu iddiası popülist bir söylem olarak kalmaktadır (İnal, 2020).

Yetenekli bebek imgesinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan son etken de zekanın esnek olduğu fikrinin ortaya atılıp yaygınlaşmasıdır. Bu fikrin ortaya çıkmasında, 1962 yılında Goodenough'ın 2 ile 13 yaş arasındaki çocukların zekâ düzeyleri testleri ile ilgili görüşlerini ve çocuklara yönelik zekâ testi modelleri sunduğu kitabının oldukça etkili olduğu söylenebilir. Çalışmaları erken bebeklik dönemine kadar uzanan Goodenough (1962) yeni doğmuş bebeklerin zihin dünyalarının dış uyaranların yoğunluğuna ve alıcı organizmanın durumuna bağlı olarak gelişme gösterdiğini ortaya koymuştur (Goodenough, 1926). Zihin gelişimi üzerinde dış uyaranların etkisi erken dönem çocukluk eğitimi büyük ölçüde yönlendirmiştir. Bugün de okul öncesi ve okul döneminde zekâ gelişimini destekleyici içerikler oldukça yaygındır. Örneğin okullarda kodlama ve robotik eğitimleri oldukça yaygınlaşmaktadır. Bu eğitimler başlangıçta özel okulların marka değerlerini artırdığı ticari bir alan gibi görünse de bugün çevrimiçi öğrenme platformlarında okul öncesi ve anaokulu robotik kodlama eğitimine çok kolay ulaşılabilmektedir. Aileler çocukları için cüzi miktarlarla evden de bu eğitimlere kolayca ulaşabilmektedir. Ancak çocuklara sunulan bu eğitim içeriklerinin eleştirilen bir yanı da bulunmaktadır. İnal (2020) bu eğitimlerin çocuklara sistematik ve yaratıcı düşünme, problem çözme ve ilişkisel düşünme gibi özellikler kazandırdığı iddialarını son derece abartılı bulmaktadır. Bugünün toplumunun çocukluğun oyun, eğitim, akran birliktelikleri gibi ihtiyaçlarının medya araçları ile gerçekleşmesi sonucu, çocukların varlık anlamlarını medyada aramalarına yol açmakta olduğunu belirten İnal, bir de kodlama ve robotik gibi programlarla ortaya çıkan içerik vasıtasıyla medyanın erken çocukluk dönemine dahil olmasını çocukluğun naif yapısına uygun bulmamaktadır (İnal, 2020). Çocukların erken dönemde doğal oyun ortamlarının yerinin bu tarz yapılandırılmış eğitim içerikleri ile doldurulması Elkind (1999)'a göre de çocuğun doğal dünyasından uzak ve yapaydır (Elkind, 1999). Çocukların bilişsel

yetilerinin bu kadar geliştirilmeye zorlanması, çocukların zekâ ölçekleri ile yarışırılması Elkind'in yetenekli bebek imgesi eleştirisini oluşturmaktadır.

Bu bölümde Elkind'in Şehvetli Bebek, Esnek Çocuk ve Yetenekli Bebek imgeleri tarihsel arka planları göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Elkind'in üç farklı çocuk imgesi bir sonraki bölüm olan "İnternette Önce Çocuk ve Medya" başlığında medya içerikleri bağlamında değerlendirilecektir.

2. İnternette Önce Çocuk ve Medya

Bir önceki bölümde değerlendirilen üç farklı çocuk imgesi, bu bölümde bu imgelerin medya içerikleri ile ilişkisi bağlamında ele alınacaktır. Bu doğrultuda öncelikle tarihsel bir çizgi izlenerek medya, medyanın gelişimi, medya ve çocuk ilişkisi üzerine bir değerlendirme yapılacaktır.

Medya, bilgi ve anlam aktaran araçları ifade eder (Davies, 2010). Radyo, televizyon, gazete ve bugün internetin dışında haritalar, afişler, kitap kapakları da medya olarak tanımlanabilir.

Şehvetli bebek imgesi 1900'lü yılların başlarında Freud'un psikodinamik çalışmalarını takip eden süreçte ortaya çıkmıştır. Bu dönem tekniğin oldukça ilerlediği ve bir önceki çağın baskı biçimindeki mekanik medyasının geride bırakıldığı ve sesli ve görüntülü medyanın hâkim olduğu çağdır (McLuhan & Powers, 2020). Tipografi çağı olarak da adlandırılan matbaa ile basılı yayımlar olarak doğan kitap, dergi ve gazetelerin ortaya çıkardığı yazılı kültür ürünü mediumlar sesli ve görüntülü medya ile radyo ve televizyona evrilmiştir. Yazılı kültürü televizyon karşısında soğuk medium olarak gören McLuhan (2020), televizyonun ulaşım ağının çok daha geniş olduğunu böylece sıcak bir medium olduğunu öne sürmüştür (McLuhan & Powers, 2020). Televizyon gündelik yaşama dahil olmaya başladığı andan itibaren büyük bir etki yaratmış ve toplumların iletişim biçimleri üzerinde, sosyal ve politik yaşamları üzerinde oldukça önemli bir unsur haline gelmiştir. Postman (2019)'a göre televizyon zamanla

kültürümüz haline gelmiştir (Postman, 2019). Televizyon ile birlikte yeni bir iletişim sistemi ortaya çıkmış ve televizyon, bu yeni sisteminin temel bileşeni olarak tanımlanmıştır (Castells, 2005).

Televizyon ve radyo ortaya çıktığı dönemin koşulları ölçüsünde yayın yapan araçlar olmuşlardır. 2. Dünya Savaşı'nın sürdüğü yıllarda Avrupa'da yayın yapan medya araçları halkı güncel meseleler hakkında bilgilendirme amaçlı, reklam amaçlı, propaganda ve manipülasyona varan yayınlar yapmışlardır. Alman propaganda bakanı Goebbels'e göre radyo hemen her yerde kitlesel etki uyandırabilen en modern ve etkili araçtır. Alman ulusal radyo kuruluşunun başkanı Eugen Hadamovsky'e göre ise radyonun amacı milli birliği canlı tutacak apolitik tipin bilinçli inşası vasıtasıyla milli iradenin oluşturulması uğrunda en önemli araçtır (Barber & Miller, 2019). Ancak televizyonun enformasyon aktarım süreci kısa zamanda kendine özgü bir biçim almış ve kitlesel eğlence formatına dönüşmüştür (İnal, 2020). Bu yönüyle çok fazla eleştiri alan televizyon ile ilgili değerlendirmelerden biri de problemin televizyonun her şeyi aktarması olmadığı, her şeyi eğlence formatında aktarması olduğudur (Postman, 2019). Bu demek oluyor ki yetişkinler için de çocuklar için de, toplumun her kesimi için bir içeriğe sahip olan televizyonun eğlence temelli içerik aktarımında değişmeyen bir şey vardır: ortaya çıktığı dönemdeki güncel politik kaygılar. Her kesime hitap eden farklı içerikler temelde benzer mesajları taşımaktadır. Bu dönemde çocuklar için yapılmış çizgi filmlerde bile örtülü bir propaganda mevcuttur. Örneğin ABD 1944 yılında propaganda amaçlı The Spirit of 43 adlı çizgi filmini (Disney yapımı bu çizgi filmde baş karakter Donald Duck ekonomik yükümlülüklerini yerine getiren vatansever bir karakter olarak farklı maceralar yaşar), buna karşılık Almanya da Nimbus Libérée adlı çizgi filmi (bu çizgi film de The Spirit of 43'e yanıt olarak hazırlanan ve Mickey Mouse, Donald Duck ve Popeye gibi popüler Amerikan çizgi film karakterlerini kullanarak Nazi propagandası yapan bir içeriğe sahiptir) yayınlamışlardır (Gazi & Çakı, 2019).

Sosyal yaşamda meydana gelen gelişmeler yetişkinleri olduğu kadar çocukları da ilgilendirmektedir; ancak bu yıllarda çocuklar henüz evde vakit geçiren, bolca boş zamanı olan bir figürden ziyade emek üretiminin bir parçası konumunda olmuşlardır. Takip eden yıllarda hakları kısmen yasalarla koruma altına alınsa da çocuklar küçük ellere, genç ve sağlıklı gözlere sahip olduklarından yetişkinlerin yapmakta zorlanacakları ağır işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır (Şahin, 2012). Dolayısıyla medya araçlarının sunduğu içeriklerin asıl muhatapları olmamakla birlikte özellikle yukarıda söz edilen çizgi filmler gibi içeriklerin görsel anlatım dili ve animasyon formatı nedeniyle çocuklara yönelik olarak algılandıkları belirtilebilir. Vakit bulabildikleri zaman da pasif izleyici konumundadırlar.

1950’li yıllar Esnek Çocuk imgesinin hâkim olduğu döneme karşılık gelmektedir. Bu yıllarda çocukların emek sahasından kısmen uzaklaşabildikleri medya araçları karşısında birer tüketici rolüne sahip oldukları, onlar için üretilmiş olan içeriklerden anlaşılmaktadır. Televizyonların evlerde önemli bir role sahip olmaya başladığı döneme karşılık gelen bu süreçte çocuk sosyalleşmesi, sokaktan televizyon önüne doğru kaymaya başlamıştır. Televizyona kurulan oyun cihazları da çocukların oyun dünyasını dönüştürerek televizyonu vazgeçilmez hâle getirmiştir. Esnek Çocuk imgesinde sıklıkla vurgulanan çocukların bilişsel becerileri, bu cihazları kullanma ve adapte olma konusunda artan bir öneme sahip olmuştur. 1970’li yıllardan sonra ev tipi bilgisayarlar geliştirilmiş ve çocuklar daha fazla teknolojik cihaz kullanmaya başlamıştır. Ancak televizyon hâlâ en popüler medya araçlarından biri olma özelliğini korumaktadır. Televizyonun da etkisiyle Elkind’ın Esnek Çocuk imgesinin medya ile ilişkisi Şehvetli Bebek imgesine kıyasla daha fazla olsa da yine de halen çocuklar, sokakta zaman geçiren, okul, aile ve arkadaş çevresi içerisinde sosyalleşme sürecini tamamlayan figürlerdir. 1970’li ve 1980’li yıllar itibariyle sosyal yaşamın yeni teknolojiler ile dönüşümü sürmektedir. Sanayi Devrimi’nden sonra değişen aile yapısı ile okul öncesi eğitimler kurumlaşsa da 20. yüzyılda ekonominin kapitalist pazar ekonomisine evrilmesi ile okulların sayı ve çeşitleri

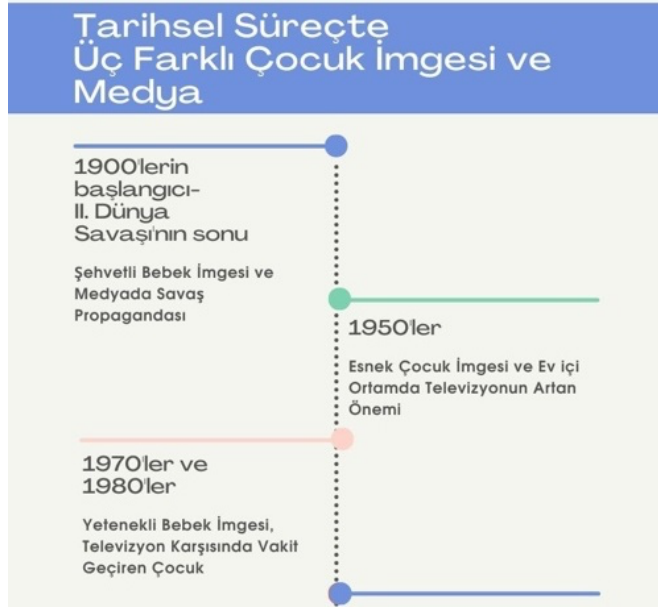
artmıştır. Bu okullar ile eğitim biçimleri de dönüşmüş ve çocukluğa karşı yeni yaklaşım biçimleri Elkind'ın Yetenekli Bebek imgesini oluşturmuştur. Bu yıllarda, çocukların eğitimlerine ek olarak bilişsel düzeylerinin tespiti, yeni teknolojilerin çocukların eğitimlerine dahil edilmesi yolunda büyük adımlar atılmıştır. Bu adımları çocuk doğasına müdahale olarak gören Elkind, çocukların kendi gelişim süreçlerine saygı duyulmasından yanadır. Sosyalleşmeyi okulda akranlarıyla, kültür aktarımını evde aile bireyleri ile sağlayan çocuk, bu yıllarda medya araçlarının gelişimi ile yeni bir gerçek olan yetişkinlik ve çocukluğun iç içe geçme durumu ile karşı karşıyadır. Televizyon ile birlikte çocukluk ve yetişkinlik arasındaki çizginin gittikçe silikleşmesi, davranışların, dil ve tutumların aynışması söz konusudur (Postman, 1995). Televizyon önünde git gide daha fazla vakit geçirir hale gelen çocukların eğlenerek öğrendiğini düşünen ebeveynler, televizyondan önce evde çocukların oldukça aktif geçirdikleri zamanı televizyon karşısında sakince pasif bir biçimde geçirmelerini olumlu bile karşılanmaktadır (Akçalı, 2020). Elkind'ın yetenekli bebek imgesindeki aktif, öğrenmeye açık bilişsel kapasiteleri daima gelişmeye müsait çocuk izlenimi bu dönemin hâkim medya aracı televizyon karşısında pasif tüketiciler olarak var olmuşlardır ve bu pasif izleyicilik dışında bir medya kullanım pratiğinden söz etmek oldukça zordur. Bu dönemde çocukların evde geçirdikleri vakit televizyona emanet edildiğinden televizyon elektronik bakıcı olarak adlandırılmıştır (Akçalı, 2020). Ancak bugün yapılan araştırmalar televizyonun değişen zamanla birlikte bir çocuğun günlük yaşamında geleneksel oyunları geçmişte bıraktıracak kadar büyük bir yere sahip olduğunu göstermektedir (Kanbur, 2020).

Bu bölümde Elkind'ın üç farklı çocuk imgesinin hangi dönemlerde tartışıldığı dönemin medya araçları ve üç farklı çocuk imgesinin bu araçlarla ilişkisi değerlendirilmek istenmiştir (Şekil 1). Bu değerlendirme sonucu çocukların henüz medya araçları karşısında pasif tüketici konumunda oldukları, medya içeriklerine katılım göstermedikleri anlaşılmıştır. Üç farklı imgenin tartışıldığı dönemlerin ortak medyası televizyonun, çocuklar tarafından bugün de tercih edildiği bir

gerçektir ancak bugün televizyon karşısında geçmişe kıyasla çok daha farklı bir çocuk profili bulunmaktadır. Elkind önceki bölümlerde değerlendirilen çocuk figürlerinin değişen zaman ile birlikte geride kalacağını, zamanın sunduğu olanakların artarak devam edeceğinden gelecekteki çocuk figürünün geçmişin edilgenliğinden kurtulup etkin, kendi kendine yetebilen hatta toplumsal bilge olacağını öngörmüştür. Elkind'in bu yeni çocuk tasavvurunun Çevrimiçi Çocuk figürünü oluşturduğu belirtilebilir. Bu yeni çocuk figürü televizyon ve diğer medya araçları karşısında çocuğun aldığı aktif ve üretken rol olarak bir sonraki başlık olan Çevrimiçi Çocuk ve Medya başlığında değerlendirilecektir.

Şekil 1

Tarihsel Süreçte Üç Farklı Çocuk İmgesi ve Medya

3. Çevrimiçi Çocuk ve Medya

Çalışmanın bu bölümünde Elkind'in üç farklı çocuk figürüne ek olarak, bu imgelerin devamı niteliğinde değerlendirdiği kendi kendine yeten çocuk imgesi, çevrimiçi çocuk ile ilişkisi

bağlamında ele alınacaktır. İki imgenin birbirini tamamlayan yanlarının değerlendirilmesinin yanı sıra çevrimiçi çocuğun bugünün dünyasında Elkind'in kendi kendine yeten çocuk imgesi ile örtüşen yanlarının olup olmadığı medya içeriklerinin izi sürülerek değerlendirilecektir.

Çevrimiçi çocuk kavramına yönelik literatür incelendiğinde Livingstone ve arkadaşlarının 2011 yılında gerçekleştirdikleri ve Avrupa'da 25 ülkede 9-16 yaş arası çocukların internet kullanım alışkanlıklarını, karşılaştıkları çevrimiçi riskleri ve güvenlik konusundaki farkındalıklarını analiz ettikleri araştırma dikkat çekmektedir. Holloway ve arkadaşları da (2013) 0-8 yaş arası çocukların internet kullanımını ve dijital medya ile etkileşimlerini incelemişlerdir. Greenfield (2004) ise çalışmasında çocukların ve ergenlerin internet kullanımına yönelik uygun rehberlik ilkelerini belirlemiştir.

Çevrimiçi çocuk kavramının, medya araçlarının aile yaşantısına dahil olması ve çocukların gündelik yaşam içerisinde çevrimiçi geçirdikleri vaktin artmasıyla yetişkinlerin dünyasından ayrışmaları ve kendilerine özgü bir dünyada yine kendilerine özgü bir var oluş biçimine sahip olmaları sonucu ortaya çıktığı belirtilebilir. Medyanın gündelik yaşamdaki etkisi, televizyonun varlığı ile birlikte daha yoğun hissedilmeye başlamıştır. Televizyon, bugünün dünyasında çevrimiçi çocukların yetişkinlerin yaşam dünyalarından kopuşlarının temellerini atmaya başlamıştır. Geçmişten bugüne birlikte çalışan, birlikte eğlenen (Aries, 1962) yetişkin dünyası ile çocuk dünyası sanayi sonrası süreçte değişen iş ve ev yaşamı ile uzaklaşmaya başlasalar da asıl uzaklaşma televizyonların evlerin en güzel yerlerine konumlandırılmaları ile gerçekleşmeye başlamıştır.

Televizyon, karşısında konumlandığı pasif izler kitlenin (yetişkin ya da çocuk fark etmeksizin) her an ulaşabileceği bir konumda yer almaya başlamıştır. Bu yönüyle yetişkin ve çocuk ayrımı gözetmemektedir. Postman (1994) televizyonun yetişkin ve çocuk dünyası arasındaki aşınmayı üç aşamada gerçekleştirdiğini savunmaktadır (Postman, 1994). İlki, televizyonun herhangi bir eğitime gerek duyulmayan biçimsel yapısı, ikincisi televizyonun

izleyiciden bilişsel düzeyde bir beklentiye sahip olmaması, üçüncüsü ise televizyonun izleyici kitle karşısında bir fark görmeden içerik sunmasıdır. Televizyonun bu yönü dışarıdaki dünyanın yetişkinler tarafından kısıtlanan yanını çocuklara açmaktadır (Alver, 2004).

Bugünün toplumlarında aile bireylerinin hız çağına ayak uydurmak zorunda olmaları dolayısıyla yoğun iş tempoları ve bazen birden fazla işte çalışmaları yüzünden çocuklar aileleri ile daha az zaman geçirmektedir. Bugün, evde geçen paylaşım zamanında ailenin boş bıraktığı yeri medya doldurmaktadır (Akçalı, 2020). Zamanla bilgisayarların da evlerde yaygınlaşması çocukların kendi dünyalarını inşa etmeleri yönünde atılmış büyük bir adım olarak değerlendirilebilir. 2000’li yıllara gelindiğinde yaygınlaşan ev interneti ve yeni nesil medya ile çocuklara çevrimiçi adında yeni bir varlık alanı sunulmuştur.

Çevrimiçi dünyadan çocuklara uzanan çeşitli yollar bulunmaktadır. Sunduğu sayısız imkânın karşısında ciddi riskler de barındıran bu dünyanın çocuklar tarafından nasıl kullanıldığı, sağladığı fayda ya da taşıdığı riskler noktasında belirleyici konumdadır. Bu çalışmada, bu çağın çocuklara sunduğu yeni bir kimlik olarak düşünülen çevrimiçi çocuk imgesinin içinde bulunduğu ortama yönelik bir değerlendirme yapılacaktır.

Çevrimiçi dünya çocukların ulaşabileceği birçok içeriğe sahiptir. Çevrimiçi çocuk atölyeleri, galeriler, kütüphane ve müzeler, çevrimiçi eğitimler ve oyunlar çocuğun eğitim sürecini geliştirmeye yönelik içeriklerden yalnızca birkaçıdır. Gündelik yaşam içerisinde farklı sebeplerle gerçekleştirilmeyen etkinlikler, çevrimiçi dünyanın sunduğu imkanlarla gerçekleştirilebilir hale gelmiştir. Örneğin kimi zaman aile ihmali sebebiyle kimi zaman maddi dezavantajlar ya da sağlık açısından bazı dezavantajlar sebebiyle gidilip görülmesi çok zor olan bir kütüphaneyi, müzeyi, koleksiyonu ya da bir sergiyi çevrimiçi dünyada deneyimleyebilen bir çocuk için bu oldukça büyük bir zenginliktir.

Bugün, çevrimiçi dönemin öncesine kıyasla çocuk yaşamına dahil olan yeni boyutlar söz konusudur. Çocuklar önceden de var olan gerçeklikleri çevrimiçi dünyada farklı yoldan

deneyimlemektedirler. Örneğin çocuk sosyalleşmesinin en önemli faktörlerinden biri olan oyunu, çocuk çevrimiçi dünyada online oyunlar ile deneyimlemektedir. Çoklu oyunculu ya da bireysel olarak oynanabilen bu oyunlar çevrimiçi çocukların yeni sosyalleşme biçimlerinden biri olmuştur.

Çocuklar sanatı da kendilerine özgü bir biçimde deneyimlemektedir. Çevrimiçi müze ziyaretleri kültürel mirasın aktarımı konusunda oldukça önemli bir teknolojik gelişme olarak değerlendirilebilir. Bugün çevrimiçi dünyada çocuklar tarafından kolaylıkla ulaşılabilir müze, sergi ve koleksiyon bulunmaktadır. Prensky (2001)'nin dijital yerliler olarak tanımladığı (Prensky, 2001) bugünün çocukları yetişkin dünyasından yalnızca iletişimsel alanda ayrılmayıp kültürel bir kopuşu da yaşamaktadırlar. Bugün bir yetişkinin tercih edeceği tarihi yerlere yönelik kültürel gezileri büyük olasılıkla çocuklar tercih etmeyecektir. Aileleri ile gitmeleri durumunda da orada bulunmak zorunda oldukları süreyi telefon ya da tabletleri ile değerlendireceklerdir. Bu konuda pedagoji, çocuk psikolojisi ve eğitim bilimleri alanında yapılan araştırmalar bazı temel veriler sunmaktadır. Piaget (1952)'nin bilişsel gelişim kuramına göre, 7 yaş öncesi çocuklar somut işlem döneminde olup, soyut kavramlara (tarih, sanat, kültür) odaklanmakta zorlanabilirler (Piaget, 1952). Kültürel geziler, bu yaş grubuna hitap etmek için daha somut ve etkileşimli olabilir. Çocukların günümüzde dijital cihazlara daha fazla yöneldiğini gösteren nöropsikolojik çalışmalar, ekran sürelerinin arttığını ve özellikle durağan öğrenme ortamlarında (örneğin geleneksel müze gezileri) çocukların ilgisini kaybettiğini göstermektedir (Twenge, 2017; Rideout, 2015). Bu sebeple kültürel mirasın çocukların kendi yeni dünyaları üzerinden yani teknolojik olanaklarla sağlanması noktasında çevrimiçi müze gezileri oldukça büyük önem taşımaktadır. Ancak bu ziyaretler aile ile geçirilen bir zaman dilimi olmaktan uzak çocuğun tek başına erişebildiği kendi kendine gerçekleştirebildiği bir kültürel etkinliktir.

Çevrimiçi dünyadan çocuklara uzanan bir diğer yol oyunlar üzerindedir. Huizinga (2006) oyunu “...bir amaca sahip olan, bir gerilim ve sevinç duygusu ile ‘alışılmış hayattan başka türlü olmak’ bilincinin eşlik ettiği, iradi bir eylem veya faaliyettir” şeklinde tanımlamıştır (Huizinga, 2006). Bugünün dünyası, çocuklara bu tanımdaki başka türlü olmak bilincine yeni bir boyut eklemiş ve hem çevrimiçi hem çevrimdışı hem tekli hem çoklu, müsabakaya dayalı ya da salt eğlence odaklı oyun deneyimleri sunmaktadır. Oyun bu dünyada sosyal yaşam içindeki maddi pratiklerden biri olmaktan çıkmış, çocukların çevrimiçi faaliyetlerinden biri haline gelmiştir. Eğitim içeriklerinde de oyunlardan yararlanılması çocukların öğrenim süreçlerini keyifli hale getirmesi noktasında büyük bir artıdır. Çevrimiçi çocuklar oyunu ebeveynlerinin sokakta kalmalarına izin verdikleri zaman diliminde ve izin verdikleri kişilerle sürdürmeyip kendi kendilerine belirledikleri dünyada deneyimlemektelerdir.

Çevrimiçi dünyada farklı bir deneyim biçimi de aile birliktelikleridir. Gündelik yaşamın koşturmacası ve bayramlar gibi özel günlerde aile ziyaretlerinin tatillere tercih edilmesi dolayısıyla çocukların akrabalık ilişkileri zayıflarken çevirim içi dünyada sahip oldukları sosyal medya hesapları üzerinden aile bireyleri ile etkileşimlerini sürdürmektedirler. Sözlü iletişimdeki kelimelere karşılık gelen yazılı metinler, mimiklere karşılık gelen emojiler ile çevrimiçi aile ilişkileri kendine özgü bir biçimde sürmektedir (Bakan & Bakan, 2017). Çevrimiçi çocuklar ebeveynlerinin tercih ettiği vakitte değil kendi kendilerine akraba ilişkilerini sürdürmektedirler.

Çocuklar artık çevrimiçi dünya sayesinde dışarıdaki dünyada farklı zaman ve mekanlarda erişebilecekleri deneyimlere, tek bir ekran üzerinden kendi kendilerine yönetebildikleri bir zaman diliminde ulaşabilmektelerdir. Örneğin birbirinden oldukça bağımsız mekanlarda bir müze gezisini, çevrimiçi oyun turnuvasını, çevrimiçi bir eğitimi ve bir akraba ziyaretini aynı günde gerçekleştirebilmektedirler. Bu yönüyle Elkind’in gelecek tasavvuru olan kendi kendine

yeten çocuk imgesi çevrimiçi çocuk imgesi ile örtüşür görünmektedir. Ancak çocukların kendi kendilerine özgürce dolaştıkları bu dünyanın kendine özgü riskleri de bulunmaktadır.

Çocukların internet kullanımlarında zaman ve içerik üzerinde herhangi bir kontrol mekanizması bulunmaması durumunda birçok olumsuz durumla karşılaşabilmektedir. Bu mekanizma bir yetişkin tarafından sağlanabileceği gibi çocuklara da kazandırılması mümkündür. Yetişkin kontrolünün ya da yönlendirmesinin eksikliği durumunda, çocuklara bu yönde medya okuryazarlığına dair bir eğitim de verilmediği takdirde çocukların kendi kendilerine bir kontrol mekanizması geliştirebilmeleri zor olabilmektedir. Bu durumda da çocuklar bazı olumsuzluklarla yüz yüze kalmaktadırlar. Bu olumsuzluklar arasında fiziksel, psikolojik, sosyal ve diğer tehlikeler yer almaktadır (Tuncer, 2000).

Fiziksel rahatsızlıkların başında göz ve postür problemleri gelmektedir. Son yıllarda çocuklarda görme problemi küresel ölçekte artmaktadır. Örneğin dünyanın miyop başkenti olarak anılan Singapur'da çocuk ve gençlerde görme problemi %80, Çin'deki çocuklar arasında %76-90 aralığında olduğu belirtilmiştir. ABD'de 1971'de %25 olan rakam son yıllarda %40'a ulaşmıştır. Ekran teknolojilerinin yayılmasının bu artışta payı olduğu düşünülebilir. Türkiye'de de 5 yaş civarında görülmeye başlanan görme problemleri son yıllarda 2,5-3 yaşlarına düşmüştür (BBC, 2022). Bilgisayar karşısında hareketsiz kalmanın postüral bozukluğa yol açabildiği görülmektedir. Uzun süre bilgisayar başında kalma sonucu kifoz, skolyoz gibi omurga rahatsızlıkları meydana gelmektedir (Demir vd., 2012).

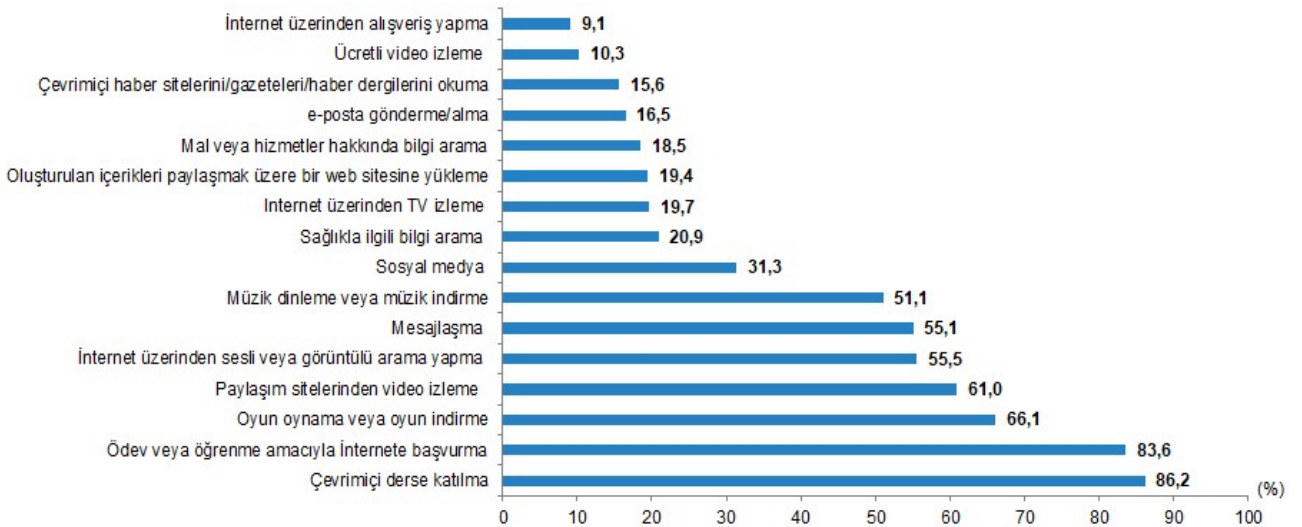
Çocukların kontrolsüz bir biçimde çevrimiçi zaman geçirmelerinin psikolojik sonuçları da bulunmaktadır. İnternette geçirilen zamanın aşırılığına ithafen bugün internet bağımlılığından söz edilmektedir (Pontes & Griffiths, 2014). Çocukların internet bağımlılığının bir kumar ya da madde bağımlılığı gibi değerlendirilemediği bir bakış açısı da mümkündür. Diğer taraftan internetteki çevrimiçi savaş oyunlarının ve yine internet üzerinden basit bir bilgiden karmaşık bir bomba yapımına kadar her bilgiye ulaşabilmelerinin anlamı her çocuk için aynı değildir.

Kimileri çevrimiçi dünyadaki olumsuzlukları dışarıdaki hayata taşıyarak geri dönüşü olmayan felaketlere yol açabilmektedirler.

Erdoğan ve Ergenekon (2021)'a göre çocuklar 6 yaş civarında bilgisayar, 9 yaş civarında ise internet kullanmaya başlamaktadır. Ortalama 7 ile 10 yaşlarında başlayan cep telefonu kullanımında ise kullanım içerikleri değişkenlik göstermektedir. Yine aynı kaynağın aktardığı verilere göre çocuklar interneti %92,8 konuşma amaçlı, %66,8 oyun amaçlı ve %65 mesajlaşma, %30,7 internete girme amaçlı kullanılmaktadır. Yalnızca çocukların değil bebeklerin de bugün teknoloji ile erken dönemde ilişki kurdukları görülmektedir. Bebeklerde teknolojik araç kullanımını araştıran bir çalışma 0-36 aylık dönemde annelerin bebeklerin beslenme ve kişisel bakım zamanlarında, sakinleştirme amaçlı teknolojik araçları kullandıkları sonucuna ulaşmıştır (Erdoğan & Ergenekon, 2021).

Şekil 2

Çocukların Bilgi-İletişim-Teknoloji ve Medya Kullanım Oranları (TÜİK, 2021)

Not. *Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması*, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2021 (<https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132>) kaynağından alınmıştır.

Şekil 2’de, 6-15 yaş grupları çevrimiçi derse katılma, ödev yapma, oyun oynama, video izleme, internet üzerinden sesli veya görüntülü arama yapma, mesajlaşma, müzik dinleme veya indirme, sosyal medya hesaplarında zaman geçirme, sağlıkla ilgili bilgi arama, internet üzerinden TV (veya televizyon) izleme, paylaşımı için içerikleri web sitesine yükleme, mal veya hizmetler hakkında bilgi arama, e-posta gönderme-alma, çevrimiçi haber sitelerinden gazete veya dergi okuma, ücretli video izleme ve internet üzerinden alışveriş yapma oranları verilmiştir. Türkiye genelinde yapılan araştırma, COVID-19 Pandemi döneminde olması dolayısıyla daha fazla vaktini evde geçiren çocukların zamanlarını değerlendirme biçimleri açısından önemli veriler sunmaktadır. Çocuklar tarafından internet kullanımında artış olduğunu belirten araştırma sonuçları çocukların %90,1’inin hemen her gün, %8,5’i haftada en az bir defa, %1,4’ü ise haftada bir defa internet kullandığı bilgisine ulaşmıştır. Aynı çalışmanın bir diğer önemli bulgusu da çocukların sıklıkla cep/akıllı telefonlarını kontrol ettiğiidir. Araştırma kapsamındaki çocukların %32,3’ü her yarım saatte bir cep/akıllı telefonlarını kontrol etmiştir. Araştırma sonucunda çocuklar uyumadan önce son yaptıkları ve uyandıklarında ilk yaptıkları işin telefonlarını kontrol etmek olduğunu belirtmişlerdir.

Bu veriler 6-15 yaş grubu arasındaki çocuklardan elde edilmiş olup çevrimiçi çocuk kavramının anlaşılmasına da yardımcı olmaktadır. Çocuk dünyasının kendine gerçek dünya ile sanal dünya arasında yeni bir yer tayin etmesi sonucu çocuklar sosyalleşme, eğitim, oyun gibi faaliyetlerini bu yeni çevrimiçi dünyada gerçekleştirmeye devam etmektedirler.

Medya araçları, bu araçlarla erken yaşlarda temas kuran çocukların bilişsel yetileri üzerinde olumsuz etki bırakabilmektedir. Bebeklerde masal, hikâye, ninni gibi edebi metinlerle dil gelişiminin desteklenmesi söz konusu iken uzun süre ekrana maruz kalan bebeklerde dil gelişimi olumsuz etkilenmektedir (Arıcı, 2016). Ayrıca büyük bir vaktini ekran karşısında uzun süre inaktif bir biçimde geçiren çocuklarda hiperaktif davranışlar gözlemlenebilmektedir (Mustafaoğlu vd., 2018). Çocukların sıklıkla tercih ettiği bilgisayar oyunlarının çocukları

agresif davranışlara yöneltebileceği, olumsuz içerikli cinsiyet normları barındırdığı, sağlıksız birey davranışlarını desteklediği, yaratıcı düşünme ve yaratıcı oyun üzerinde de olumsuz etkisi olduğu öne sürülmektedir (İşçibaşı, 2011). Ayrıca erken çocukluk dönemlerinde başlayan dikkat dağınıklığı çocukların ileriki yıllarda eğitim hayatlarını etkileyebilmektedir. Dikkat dağınıklığı ve odaklanma konusunda erken yaşlarda başlayan teknolojik araç kullanımı oldukça önemlidir (Zimmerman & Christakis, 2007).

Çocuklar tarafından okul çağı ve ergenlik dönemlerinde özellikle sosyal medyanın yoğun kullanımı endişe, beğenilme kaygısı gibi sorunlara da yol açabilmektedir. Çocuklara sunulan çevrimiçi dünyanın içerdiği tehlikeleri, çocukların bu dünyada yüzleşmeleri muhtemel sorunları, güvenlik ve siber zorbalık gibi konuları derinlemesine inceleyen bir belgesel çalışmasında, sosyal medya hesaplarının etkileşim bildirimlerine bakma durumunun çocuklar arasında hastalık seviyesine varabilecek bir alışkanlık, endişe ve kaygı ortaya çıkardığı belirtilmiştir. Aynı çalışmada beğenilme sayısı bildirimlerinin azlığı durumunda kendini kötü, çirkin ve yetersiz hissetme, beğeni sayısı az olan gönderiyi kaldırma davranışlarının sergilendiği belirtilmiştir.

Bu bölümde Elkind'in kendi kendine yeten çocuk imgesi bugünün teknolojik olanakları ile gelinen durumda ortaya çıkan çevrimiçi çocuk imgesi bağlamında değerlendirilmiş ve çocukların bu dünyada eyleme geçme biçimlerinin kendi başlarına ve ailelerinin sundukları olanakları da göz ardı etmemek kaydıyla kendi kendilerine yeten bir tarzda olabildiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu dünyanın barındırdığı zorbalıklarla yalnızca temiz içerikler barındıran ve güven ortamı sunan bir dünya olmaktan uzak olması sebebiyle çocukların kendi kendilerine var olmaları büyük tehlikelerle baş başa kalmaları anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla çevrimiçi çocukların dünyaları Janus'un iki yüzüne de sahiptir. Medya araçlarını kullanma noktasında kendi kendilerine yetebilen çocukların medya içeriklerini okuma noktasında, olası

tehlikeler karşısında korunabilmeleri ve kendi kendilerine yetebilmeleri oldukça zor olabilmektedir.

4. Sonuç

Bu çalışmada öncelikle tarihsel süreçte çocuk imgesinin, genelde sosyolojik açıdan tarihsel bir bakış açısı ile özeldir ise David Elkind'in 3 farklı modern çocuk imgesi ile tartışılması amaçlanmıştır. Elkind, çocuğun toplumsal bir kurgu oluşundan hareketle yola çıkmış ve toplumsal düzlemdeki gelişmelerin, dönüşümlerin çocuğun dünyasına dayatılmasını eleştirmiştir. Çocuk ne ekonomik yaşamın başat aktörü olmalı ne de eğitim süreçlerinin gözdesi olmalıdır. Çocukluk, kendine özgü bir doğası olan, bu doğayı oyunla renklendiren bir dönem iken zamanla ekonomik yaşamın ve eğitim süreçlerinin etkisiyle doğal yapısında değişiklikler yaşayan bir kavram olmuştur. Doğal yapısı dışında seyreden çocuk kimliğini Elkind tarihsel süreçte sosyal bağlamı da göz ardı etmeksizin Şehvetli Bebek, Esnek Çocuk ve Yetenekli Bebek imgeleri ile tanımlama yoluna gitmiştir. Sosyolojik bir değerlendirme ile bu üç imgenin zamanın ruhunu da yansıttığı görülmektedir. Bu üç imgenin ardından Elkind gelecekte toplumsal bilge olarak kendi kendine yeten çocuk imgesinin ortaya çıkacağını savunmuştur. Çünkü çocuk doğal alanında kendi haline bırakılmaksızın zihnen ve bedenen geliştirilmektedir. Erken dönem çocuk eğitimini, çocuğun doğal dünyasına bir müdahale olarak gören Elkind bu konunun ekonomik kaygıların güdümünde olabileceği düşüncesindedir. Bu noktada Elkind çocuk gelişimi ve erken yaşta formel eğitimin birbirine karıştırılmamasının da altını çizmiştir. Çocuklar eğitim adı altındaki zihni gelişmeler dışında erken dönem sanat ve spor alanları ile bedenen de geliştirilmeye programlı gibidir. Elkind'in bu üç imgeden sonra ortaya attığı kendi kendine yeten çocuk imgesi bugünün toplumlarındaki çocuk figürü göz önüne alındığında kulağa oldukça makul ve mümkün gelmektedir. Çünkü bugünün çocuğunun çocukluğunu yaşadığı ortam sokaktan ve oyun alanlarından daha çok çevrimiçi ortam başta olmak üzere

medya ortamıdır. Medyayı erken yaşlarda kendi kendine kullanmaya başlayan çocuk, daha sonraki süreçte ise kişiselleşmiş cihazlarla medyayı gündelik yaşamının vazgeçilmez bir parçası haline getirmektedir. Elkind'in kendi kendine yeten çocuk imgesinden önce tanımladığı Şehvetli Bebek, Esnek Çocuk ve Yetenekli Bebek imgelerinin tükettikleri ortak medya aracı televizyon iken kendi kendine yeten çocuk imgesinde çok farklı sayıda medya araç ve içerikleri söz konusudur. En büyük fark da geçmişteki pasif izleyici çocuğun yerini bugün aktif, seçici ve üretken çocuğa bırakmış olmasıdır. Bu yeni çocuk kavramı medya ile ilişkisi, medya araçları ile geçirdiği vaktin çokluğu, eğitimden eğlenceye çok yönlü kullanım alanları dolayısıyla çevirim içi çocuk imgesi olarak tanımlanabilir. Elkind'in "toplumsal bilge olarak kendi kendine yeterli çocuk" imgesindeki bilgelik göndermesi de çocuğun daima gelişmeye açık doğası ve erken yıllarda başlayan müdahalelerin devam edeceği ve çocuk eğitim sürecinin ve gelişim desteklerinin artarak devam edeceği öngörüsü ile ilişkilendirilebilir.

Bu çalışma, psikoloji, tıp, sosyoloji, pedagoji gibi farklı disiplinlerce de değerlendirilerek çocuk, medya, internet kullanımı ve çevrimiçi çocuk kavramları konusunda yeni bir yaklaşımı desteklemede kaynak olma amacını taşımaktadır. Bu kapsamda hem çocuğun toplumdaki yerine bakışın hem de çocuğun Elkind'in "kendi kendine yeterlik hali" olarak tanımladığı durumdan "öylesine kendi halinde olma durumuna" geçişin engellenmesi açısından farklı disiplinlerden gelecek olan katkılar oldukça önem taşımaktadır. Bu çalışma, çevrimiçi çocuk kavramının tarihsel arka planını da göz önünde bulundurularak teorik bir tartışma gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bu noktadan hareketle yapılacak araştırmalarda çevrimiçi çocuğun faaliyetlerinin, kazanımlarının ya da yüz yüze olduğu tehlikelerin daha detaylı, kuramsal düzlemde ele alınabileceği farklı bakış açıları sunulabilecektir.

BEYANLAR / DECLARATIONS***Çıkar Çatışması Beyanı***

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Declaration of Conflict of Interest

The authors have no conflicts of interest to declare.

Etik İlkelerine Uygunluk Beyanı

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazarlar bu çalışma için Etik Kurul Onayı gerektmediğini beyan etmiştir.

Declaration of Compliance with the Ethical Principles

In line with the “COPE-Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors” the following statements are included:

The authors declared that the Ethics Committee approval is not required for the study.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamıştır.

Declaration of Contribution

The authors have equally contributed to the manuscript.

KAYNAKÇA

- Aksoy, T. (2021). Okul öncesi dönemdeki çocukların eğitiminde teknoloji kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri. *Temel Eğitim*, (11), 30-38.
- Alver, F. (2004). Neil Postman'in çocukluğun yok oluş sürecinde iletişim teknolojisi eleştirisinin eleştirisi. *Ankara Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 129-141.
- Arıcı, A. F. (2016). Erken çocukluk dil gelişiminde ailenin rolü. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 1(1), 66-78.
- Aries, P. (1962). *A centuries of childhood, a social history of family life*. A Vintage Gaint Publishing.
- Bakan, U., & Bakan, U. (2017). Facebook'ta aile ilişkileri ve sosyal medya adanmışlığına yönelik bir içerik analizi-A content analysis for the investigation of family relationships and social media engagement on Facebook. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 54-68.
- Barber, B., & Miller, C. (2019). Propaganda and combat motivation: Radio broadcasts and german soldiers' performance in World War II. *World Politics*, 71(3), 457-502.
- Barkley, R. A. (2014). *Attention-deficit hyperactivity disorder: A handbook for diagnosis and treatment*. Guilford Press.
- BBC. (2022, 8 Ekim). *Miyobun yükselişi: Uzağı görememek nasıl küresel bir sorun haline geldi?* BBC News Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cljwz4y32dno>
- Bertan, M., Haznedaroğlu, D., Yurdakök, K., & Güçiz, B. D. (2009). Ülkemizde erken çocukluk gelişimine ilişkin yapılan çalışmaların derlenmesi (2000-2007). *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 52(1), 1-8.
- Bloom, B. S. (1964). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational objectives. Handbook I: The cognitive domain. McKay.
- Bruner, J. (2009). *Eğitim Süreci* (T. Öztürk, Çev.). Pegem Akademi.
- Caner, Ç. (2018). İkinci Dünya Savaşı'ndaki propaganda savaşlarında çizgi filmin rolü: Nazi Almanyası ve Amerika Birleşik Devletleri üzerine inceleme. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 51-63.
- Castells, M. (2005). *The network society: A cross-cultural perspective*. Edward Elgar Publishing.
- Centers for Disease Control and Prevention (2022). *Data and Statistics About ADHD*. <https://www.cdc.gov/ncbddd/adhd/data.html>
- Corsaro, W. A., & Everitt, J. G. (2023). *The sociology of childhood*. Sage Publications.
- Çakmakçı, M., & Yıldız, S. (2022). Çocuğun odası ile ilişkisinin esneklik kavramı üzerinden incelenmesi. *Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design*, 3(1), 42-54.

- Cunningham, Hugh. (2006). *The invention of childhood*. BBC Books.
- Davies, M. M. (2010). *Children, media and culture*. McGraw-Hill Open University Press.
- DeMause, L. (1995). *The history of childhood*. Jason Aronson, Inc.
- Demir, Y. P., Çırak, Y., Dalkılıç, M., Yılmaz, G., İsmail, U. R. A. Ş., & Kömürcü, M. (2012). İlkokul çocuklarında çanta taşıma, bilgisayar kullanma alışkanlığı ve postür. *Ankara Medical Journal*, 12(4), 182-187.
- Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology*, 64(1), 135-168.
- Elkind, D. (1999). *Çocuk ve toplum gelişim ve eğitim üzerine denemeler* (D. Öngen, Çev.). Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Erdoğan, N. I., & Ergenekon, E. (2021). Bebeklerin teknolojik araçları kullanmalarıyla ilgili anne görüşleri. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 54(1), 117-140.
- Erikson, E. (1950). *Childhood and society*. W. W. Norton.
- Fırıncioğulları, S. (2017). *Alvin Toffler: Bilişim toplumu hız ve geçiciliğin çağı*. Gece Kitaplığı
- Fonagy, P., Gergely, G., & Jurist, E. L. (2018). *Affect regulation, mentalization and the development of the self*. Routledge.
- Freud, S. (2019). *Bir çocukluk nevrozu hikâyesi: Kurt adam vakası* (D. Muradoğlu, Çev.). Say Yayınları. (Orijinal eser 1918'de yayımlandı).
- Gazi, M. A., & Çakı, C. (2019). II. Dünya Savaşı'nda çizgi filmlerin mihver devletleri tarafından karşı propaganda amaçlı kullanımı. *SineFilozofi*, 4(8), 249-265.
- Goodenough, F. L. (1926). *Measurement of intelligence by drawings*. World Book Company.
- Greenfield, P. M. (2004). Developmental considerations for determining appropriate Internet use guidelines for children and adolescents. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 25(6), 751-762.
- Gürel, E., & Muter, C. (2007). Psikomitolojik terimler: Psikoloji literatüründe mitolojinin kullanılması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 537-569.
- Heywood, C. (2003). *Baba bana top at: Batı'da çocukluğun tarihi* (E. Hoşsucu, Çev.). Kitap Yayınevi.
- Holloway, D., Green, L., & Livingstone, S. (2013). *Zero to eight: Young children and their internet use*. EU Kids Online, The London School of Economics and Political Science.
- Huizinga, J. (2006). *Homo ludens: Oyunun toplumsal işlevi üzerine bir deneme* (M. Kılıçbay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- İçin Akçalı, S. (2020). *Çocuk ve medya*. Nobel Yayıncılık.

- İnal, K. (2020). *Dijital çağda okuryazarlık*. Töz Yayınları.
- İşçibaşı, Y. (2011). Bilgisayar, internet ve video oyunları arasında çocuklar. *Selçuk İletişim*, 7(1), 122-130.
- Karadağ, Y., & Baştuğ, G. (2018). Türkiye’de zekâ değerlendirme sürecinde yaşanan etik sorunlar ve öneriler. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 17(2), 46-57.
- Kanbur, B. N. (2020). Görsel medyanın ve subliminal mesajların çocuk sağlığı üzerine etkileri. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (10), 94-106.
- Laughey, D. (2010). *Medya çalışmaları* (A. Toprak, Çev.). Kalkedon Yayınları.
- Library of Congress (2023). *Lewis Wickes Hine Photographs Online Catalog*. <https://www.loc.gov/pictures/search/?q=Lewis%20Wickes%20Hine>
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children*. EU Kids Online, The London School of Economics and Political Science.
- Locke, J. (2004). *Eğitim üzerine* (A. Uğur, Çev.). Yeryüzü Yayınevi.
- McLuhan, M. ve Powers, B. R. (2020). *Global Köy. 21. Yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler* (Çev. Bahar Öcal Düzgören). Scala Yayıncılık.
- Muratore, R., Winans, J., & Winans, K.K. (2020). *Childhood 2.0* [Belgesel Film]. Double Edge. <https://www.childhood2movie.com/>
- Mustafaoğlu, R., Zirek, E., Yasacı, Z., & Özdiñler, A. R. (2018). Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(2), 1-21.
- Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. W. W. Norton.
- Pontes, H. M., & Griffiths, M. D. (2014). Internet addiction disorder and internet gaming disorder are not the same. *Journal of Addiction Research & Therapy*, 5(4).
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yok oluşu* (K. İnal, Çev.). İmge Kitabevi.
- Postman, N. (2019). *Televizyon: Öldüren eğlence* (O. Akinhay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1-6.
- Project Look Sharp (2023). *Constructivist Media Decoding*. <https://www.projectlooksharp.org/our-approach.php#Constructivist>
- Rideout, V. (2015). *The common sense census: Media use by tweens and teens*. Common Sense Media.

- Sapmaz, F., & Doğan, T. (2013). Assessment of cognitive flexibility: Reliability and validity studies of Turkish version of the cognitive flexibility inventory. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 46(1), 143-162.
- Shore, R. (1997). *Rethinking the brain: New insights into early development*. Families and Work Institute.
- Şahin, L. (2012). Geçmişten günümüze çocuk işçiliği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 103-118.
- Takaya, K. (2008). Jerome Bruner's theory of education: From early bruner to later bruner. *Interchange*, 39, 1-19.
- Talu, N. (1999). Çoklu zekâ kuramı ve eğitime yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(15), 164-172.
- Tuncer, N. (2000). Çocuk ve internet kullanımı. *Türk Kütüphaneciliği*, 14(2), 205-212.
- Tuttle, C. (2001). *Child labor during the british industrial revolution*. İçinde R. Whaples (Ed.), *EH. Net Encyclopedia*. <https://eh.net/encyclopedia/child-labor-during-the-british-industrial-revolution/>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2021). *Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması*. <https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132>
- Twenge, J. M. (2017). *iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy—and completely unprepared for adulthood*. Atria Books.
- Yıldız, K. A. (2012). Dijital yerliler gerçekten yerli mi yoksa dijital melez mi? *International Journal of Social Science*, 5(7), 819-833.
- Zimmerman, F. J., & Christakis, D. A. (2007). Associations Between content types of early media exposure and subsequent attentional problems. *Pediatrics*, 120(5), 986-992.